

PRIMJENA ZAKONA O ZABRANI NOŠENJA ZARA I FEREDŽE U BIH

- ISTRAŽIVAČKA BILJEŠKA

Sažetak

Ovo istraživanje se bavi mjerama koje je poduzimala komunistička vlast u Bosni i Hercegovini nakon Drugog svjetskog rata kako bi eliminisala tradicionalnu odjeću muslimanskih žena. Politička agitacija protiv zara i feredže počela je 1947. ali nije bila uspješna. Zbog toga su vlasti odlučile da usvoje zakon koji zabranjuje ovu vrstu odjeće. Zakon je usvojila Narodna skupština Narodne republike Bosne i Hercegovine 28. septembra 1950. Bilo je predviđeno da se zakon implementira do 4. novembra 1950. Da bi se prikazalo kako je ovaj zakon izraz volje naroda, režim je pokrenuo političku akciju za ukidanje zara prije isteka roka za sprovođenje zakona. Korištene su različite strategije: politička agitacija - posebno žena koje su skinule zar i nekih imama, politički pritisci na porodice pa čak i odbijanje usluživanja pokrivenih žena u prodavnicama i javnim ustanovama. Međutim, politička akcija nije prošla glatko. Na kraju je zar nestao s bosanskih ulica prije 4. novembra 1950. Zabilježeni su manji incidenti vezani za osobe koje su se protivile zakonu. Međutim, zbog nedostupnosti podataka nemoguće je dati puni prikaz suprotstavljanja ovom zakonu.

Fikret KARČIĆ

Poslije Drugog svjetskog rata i socijalističke revolucije u Jugoslaviji aktualizirano je pitanje muslimanske ženske nošnje. Ta nošnja je okarakterisana kao prepreka emancipaciji muslimanke i zatraženo je njeno ukidanje. Akciju za ukidanje ove nošnje u BiH započeo je Antifašistički front žena (AFŽ)¹ 1947. Na drugom kongresu AFŽ održanom 13. i 14. jula 1947. u Sarajevu donijeta je rezolucija o pokretu muslimanki za skidanje zara.

Politička akcija za skidanje zara i feredže nije bila u cjelini uspješna. Suočeni sa djelimičnim uspjehom akcije, organi socijalističke vlasti su se opredijelili za zakonske mjere.

Zakonska zabrana zara i feredže

U BiH se pristupilo donošenju Zakona o zabrani nošenja zara i feredže. U javnosti donošenje ovog zakona je prikazano kao odgovor na masovne zahtjeve muslimanki i radnih kolektiva. Izvještaji o takvoj aktivnosti mogu se naći u *Oslobođenju* od ljeta 1950. Prijedlog Zakona o zabrani nošenja zara i feredže uputila je vlada NR BiH Narodnoj skupštini. Taj prijedlog je razmatran 21. septembra 1950. na sjednici Zakonodavnog odbora Narodne skupštine kojim je predsjedavao Džemal Bijedić. Obrazloženje prijedloga zakona dao je ministar Hakija Pozderac.² Prijedlog je došao na dnevni red osmog redovnog zasjedanja Narodne skupštine. Izvještaj o toku izrade zakonskog prijedloga i njegovo obrazloženje dao je Džemal Bijedić. U toku rasprave zakonskog prijedloga data mu je puna podrška od strane narodnih poslanika. Na kraju, zakonski prijedlog je jednoglasno prihvaćen. Zasjedanju skupštine prisustvovala su delegacije žena koje su skinule zar.³

Zakon o zabrani nošenja zara i feredže donijet je 28. septembra 1950.⁴ Ovim zakonom je zabranjeno nošenje, prisiljavanje ili nagovaranje žene da nosi zar ili feredžu ili na drugi način pokriva lice. Prema tome, bila je zabranjena nošnja ogrtača tipa zara ili feredže i pokrivanje

lica. Marame nisu zabranjene te se na nekim slikama žena koje su skinule zar vidi da su zadržale maramu na glavi.

Razlog zabrane je namjera „da se otkloni vjekovna oznaka potčinjenosti i kulturne zaostalosti žene muslimanke, da se olakša ženi muslimanki puno korištenje prava izvojevanih u Narodno-oslobodilačnoj borbi i socijalističkoj izgradnji zemlje i da joj se obezbijedi puna ravnopravnost i šire učešće u društvenom, kulturnom i privrednom životu zemlje“ (čl.1).

Za samo nošenje zara i feredže predviđena je kazna do tri mjeseca zatvora ili novčana kazna do 20 000 dinara, kao i za svako zahtijevanje da se ta odjeća nosi. Za prisiljavanje žene da nosi tu odjeću ili za vršenje propagande u tom smislu predviđena je kazna lišenja slobode sa prinudnim radom do dvije godine ili novčana kazna do 50 000 dinara. Propisano je da zakon stupa na snagu 30 dana po objavljivanju. To je značilo 4. novembra 1950.

Politička akcija: eliminisati zar prije stupanja na snagu Zakona

Nakon donošenja Zakona pokrenuta je politička akcija podrške njegovom donošenju i agitacija za skidanje zara i prije stupanja na snagu Zakona. Za vlasti je ovo bilo važno da bi se pokazalo da ova mjera ima masovnu podršku i da se izbjegne masovnije korištenje prinude. Zbog toga su u periodu od proglašenja Zakona do njegovog stupanja na snagu organizovani brojni mitinzi podrške na kojima su pojedine muslimanke demonstrativno skidale zar. O tome ilustrativno govore sljedeći novinski napisi: „Zahvalnost muslimana Kladnja Narodnoj skupštini na donošenju zakona o zabrani nošenja zara i feredže“⁵, „Trudbenici Mostara pozdravljaju izglasavanje Zakona o zabrani nošenja zara“⁶, „Skidanje zara na Frontovskoj konferenciji u Travniku“⁷, „Manifestacije tuzlanske omladine povodom izglasavanja Zakona o nošenju zara“⁸, „Žene Gračanice pozdravljaju izglasavanje Zakona o zabrani zara“⁹, „Muslimanke grada

¹ Masovna organizacija, pod kontrolom Komunističke partije, koja se borila za emancipaciju žene.

² *Oslobođenje*, br. 1218, 22. 09. 1950, str. 2.

³ Isto, br. 1224, 29. 09. 1950, str. 1.

⁴ *Oslobođenje*, br. 1224, 29. 09. 1950, str. 1. Zakon je proglašen 29. 09. 1950. i objavljen u *Službenom listu NRBiH*, br. 32, 5. 10. 1950, str. 427.

⁵ *Oslobođenje*, br. 1225, 30. 09. 1950, str. 2.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ *Oslobođenje*, br. 1226, 1. 10. 1950, str. 3.

⁹ Isto.

Dervente masovno odbacuju zar¹⁰, „Muslimanke naše Republike pozdravljaju Zakon o zabrani nošenja zara i feredže“¹¹, „Zakon o zabrani nošenja zara omogućuje priliv novih snaga u izgradnji socijalizma“¹², „Žene Gračanice pozdravljaju zakon o zabrani nošenja zara“¹³, „Sve veći broj žena-muslimanki u Travniku odbacuje zar“¹⁴, „Muslimanke agitatori za skidanje zara“¹⁵, „Sve više muslimanki iz Zavidovića odbacuje zar“¹⁶, „Trudbenici Bosansko-petrovačkog sreza pozdravljaju Zakon o zabrani nošenja zara i feredže“¹⁷, „Muslimanke iz Koliba pozdravljaju Zakon o zabrani nošenja zara“¹⁸, „Do 12. oktobra neće biti ni jedne žene sa zarom u Moluhama“¹⁹, „Odbacićemo zar prije stupanja na snagu“²⁰, „Žene Makedonije traže takođe Zakon o zabrani nošenja zara i feredže“²¹, „Masovno odbacivanje zara u Čapljinskom srezu“²², „46 žena na jednoj konferenciji skinulo zar“²³, „Žene Modriče se sve više odazivaju patriotskoj dužnosti da prije stupanja Zakona o zabrani nošenja zara i feredže raščiste sa nesavremenim običajima“²⁴, „Žene muslimanke u srezovima Brčko, Gračanica i Tuzla prednjače u skidanju zara“²⁵, „Muslimanke Kladanjskog sreza odbacuju zar“²⁶, „Još 168 muslimanki u gradu Bijeljini odbacilo zar“²⁷, „U Bosanskom Petrovcu zar je skinulo 145 žena muslimanki“²⁸, „U Brčkom i posljednja muslimanka skinu-

la zar“²⁹, „Selo za selom odbacuje zar“³⁰, „Zar iščezava na području organizacije NF III rejona Sarajevo“³¹ i tako dalje.

Iz ovih novinskih tekstova mogu se izvući neki zaključci o propagandnoj akciji koja je vođena oko primjene Zakona. Na prvom mjestu, Zakon o zabrani nošenja zara i feredže prikazivan je kao izraz težnji narodnih masa, posebno muslimanskih žena. To se manifestovalo posebno u pristupu da se skinu zarovi i prije stupanja Zakona na snagu. Narodni front i ostale masovne organizacije izdavale su proglase o tome. Htjelo se pokazati da je politički rad efikasniji od zakonskih sankcija. Nekada su agitatori kritikovani u štampi, jer nisu dovoljno objasnili zašto je potrebno skinuti zar i prije stupanja na snagu Zakona.³²

Zar i feredža su prikazivani kao posljednji okovi potčinjenosti muslimanke. Odbacivanje zara je usko dovedeno u vezu sa socijalnim preobražajem zemlje: bez zara ženama je moguće da kao nova snaga učestvuju u izgradnji socijalizma. Žene koje su odbacile zar učestvovala su kao agitatori među ženama koje to još nisu učinile. U Brčkom su žene koje su skinule zar u povorci prošle gradom pozdravljene od mase. One su, takođe, formirale četvu koja je svaki dan odlazila na radne akcije.³³

U svakom preduzeću ili osnovnoj jedinici masovnih organizacija izrađivani su grafikoni s imenima žena koje su nosile zar i imenima njihovih rođaka. Kad bi neka žena skinula zar njeno ime bi se skidalo s grafikona.³⁴ Nekada su bila organizovana takmičenja između dva naselja u kome će se naselju skinuti više zarova. Tako su se, na primjer, takmičili Butmir i Hrasnica.³⁵

Ženama koje su skinule zar pružena je pomoć pri nabavci tekstila, koji je tada nedostajao, a angažovane su i krojačke radionice da šiju i prekrajaju odjeću za izlazak koja će se

¹⁰ Isto.

¹¹ *Oslobođenje*, br. 1228, 3. 10. 1950, str. 2

¹² *Oslobođenje*, br. 1229, 4. 10. 1950, str. 2.

¹³ *Oslobođenje*, br. 1231, 7. 10. 1950, str. 2

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

¹⁶ *Oslobođenje*, br. 1232, 8. 10. 1950, str. 4.

¹⁷ Isto.

¹⁸ *Oslobođenje*, br. 1234, 10. 10. 1950, str. 2.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ *Oslobođenje*, br. 1235, 11. 10. 1950, str. 4.

²² *Oslobođenje*, br. 1238, 15. 10. 1950, str. 3.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ *Oslobođenje*, br. 1241, 18. 10. 1950, str. 3.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

²⁹ *Oslobođenje*, br. 1243, 21. 10. 1950, str. 2.

³⁰ *Oslobođenje*, br. 1246, 24. 10. 1950, 3.

³¹ Isto.

³² *Oslobođenje*, br. 1241, 18. 10. 1950, str. 3.

³³ *Oslobođenje*, br. 1247, 25. 10. 1950, str. 2.

³⁴ *Oslobođenje*, br. 1243, 21. 10. 1950, str. 2.

³⁵ *Oslobođenje*, br. 1244, 22. 10. 1950, str. 3.

nositi umjesto zara. Siromašnijim ženama koje su skinule zar vlasti su osigurale najpotrebniju odjeću.³⁶

Novine u BiH izvijestile su i o Trećem kongresu AFŽ Jugoslavije, koji je počeo u Zagrebu 28. oktobra 1950. Vida Tomšić, predsjednica ove organizacije, je u svom govoru izjavila:

„Kongres žena Jugoslavije naročito pozdravlja Zakon o zabrani nošenja feredže i zara koji je ovih dana donesen u NR BiH. Donošenje ovog zakona na traženje žena-muslimanki, radnih kolektiva i masovnih organizacija u BiH, a kojemu će, nadamo se, brzo slijediti slični zakoni u Crnoj Gori, Makedoniji i Srbiji otvara put ravnopravnog života i korisnog rada desetina hiljada dosad zaostalih žena.“³⁷

Problemi u provođenju političke akcije prije stupanja na snagu Zakona

O ovim problemima ne govore novinski izvještaji. Njihova namjera je bila, naime, da pokažu masovnu podršku akciji skidanja zara. Međutim, neki drugi dokumenti bacaju svjetlo i na probleme s kojima se vlast susretala u provođenju ove akcije. Jedan od tih dokumenata je Zapisnik sa savjetovanja rukovodilaca AFŽ Sarajevske oblasti održanog dana 13. oktobra 1950.³⁸ Jedno od pitanja koja su raspravljana na ovom savjetovanju je bilo i provođenje akcije skidanja zara. Predstavnice organizacija AFŽ iz pojedinih mjesta iznijele su informacije o provođenju akcije na terenu.

Iznijeto je da je u Zenici prije izlaska Zakona bilo vrlo teško dok je sada mnogo lakše i žene skidaju zar. Svako sedam dana održavaju se sjednice na kojima se pretresa skidanje zara. Na konferenciji II kvarta žene su rekle da neće skinuti zar jer nije Tito zakon potpisao. Jednog neprijatelja je žena rekla da neće uopšte skinuti zar. U Željezari je to pitanje tretirano putem partijske i sindikalne organizacije. Delegatkinja je konstatovala da je AFŽ u ovoj akciji mogao biti bolji i brži da se povezao sa ostalim organizacijama.³⁹

U Foči su žene na terenu govorile da neće skinuti zar dok Tito ne potpiše zakon, „a da ga on neće potpisati“.⁴⁰

Delegatkinja iz Travnika je izjavila: „Na tim sastancima pretreseno je kao jedno od sada najvažnijih pitanja skidanje zara i to ide dosta sloba na nekim mjesnim područjima. Neprijateljskih parola ima. Pojedini neprijateljski elementi pronose parole i kažu da se svi Srbi i Hrvati osunete i mi ćemo skinuti zar. Dalje da Tito neće da potpiše Zakon o zabrani nošenja zara. Do sada na našem terenu je skinulo zar 118 žena. U Karauli na konferenciji žena odmah ih je 56 skinulo zar, ima ovakvih masovnih pojava i u Biloj i još na nekim područjima. Postoji neka tendencija ljudi da žene koje su skinule zar stalno (h)odaju po ulicama da se vide“.⁴¹

Delegatkinja iz Bugojna je istakla: „U vezi skidanja zara mi smo održavali konferencije ali u Vakufu žene kažu da ga neće skinuti dokle god imaju šta za prodaju. Sve će dati samo zara neće skinuti“.⁴²

Delegatkinja sa Sokoca je izjavila: „Pitanje skidanja zara, žene su ovo pitanje vrlo slabo shvatile za važno, iako su održavane konferencije u selima pa u svakoj osnovnoj organizaciji Fronta po dva tri puta“.⁴³

Za Kalinovik je rečeno: „Kod nas u samom gradu nema svega 5-6 žena koje su nosile zar, ali su ga one odmah skinule“.⁴⁴

Delegatkinja iz Zenice je izjavila: „...Zakon (o zabrani nošenja zara i feredže-op. FK) je među našim ženama dosta dobro prihvaćen. Do sada na našem srezu oko 80 žena je skinulo zar. Jedna stara muslimanka od 100 godina je govorila ženama da je teže bilo skinuti nekada feredžu, nego danas zar, pa smo ih opet skidali. Obezbijedili smo robu za žene koje skidaju zar, tako da one mogu prvenstveno da si kupe potrebne količine robe, a takođe smo angažovali krojačice koje će i krojiti robu. Hodže koje su bili na sastanku u Sarajevu oni su nam u mnogom pomogli po tome pitanju, objašnjavali su masama pravilno tako da je to u mnogom pod-

³⁶ *Oslobođenje*, br. 1244, 22. 10. 1950, str. 2.

³⁷ *Oslobođenje*, br. 1250, 29. 10. 1950, str. 3.

³⁸ Arhiv Bosne i Hercegovine, Fond Glavni odbor AFŽ za BiH, kutija 8, 1950, 2, br. 1081/50.

³⁹ Isto, str. 2.

⁴⁰ Isto, str. 3.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str. 4.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

staklo pojedine ljude koji su uticali na žene da skinu zar⁴⁵

Jelica Erceg, predsjednica Oblasnog odbora AFŽ, je zaključila diskusiju riječima: „...Već je izašao Zakon i treba prići njegovom sprovođenju, jer mi ne možemo dozvoliti da se naši zakoni profanišu, nego uporno stajati na njegovom rješavanju. Juče (12. oktobra 1950- op.FK.) je primijenjen novi način u gradu Sarajevu to jest ne usluživanje žena u zaru bilo u ustanovama, nadležstvima, prodavnicama i na svim drugim mjestima. Takođe ćemo i mi primijeniti na našoj oblasti ovo i već su poslate depeše sreskim komitetima Partije. S druge strane, organizacija AFŽ-a treba da preduzme sve druge mjere naročito u organizovanju dobrovoljnog šivanja odijela za žene koje skidaju zar kao i raznog prekrojanja⁴⁶

Iz ove posljednje diskusije je vidljivo da su politički organi vlasti-organizacije Komunističke partije- primijenile u javnom životu mjeru nepružanja usloga ženama u zaru u javnim ustanovama, prodavnicama i na svim drugim mjestima i to prije stupanja Zakona na snagu. Ovo se može karakterisati kao kršenje principa zakonitosti i izraz političkog voluntarizma. O ovoj mjeri nismo mogli naći izvještaje u štampi pošto je štampa, očigledno, imala namjeru da cijelu akciju skidanja zara prije stupanja na snagu Zakona prikaže kao uspješnu i izraz volje širokih muslimanskih masa.

Kada je 4. novembra 1950. zakon stupio na snagu „Oslobođenje“ je objavilo prigodan tekst u kome je navedeno da je hiljade žena skinulo zar prije stupanja na snagu zakona i da je u toj akciji prednjačio Stolački, Konjički i Bosansko-brodski srez.⁴⁷

Nakon toga pitanje zara i feredže nestaje s novinskih stupaca. Pažnju privlače novi događaji, među kojima su bili izbori za Narodnu skupštinu NR BiH 3. decembra 1950. U tom kontekstu se navodi da su muslimanke koje su skinule zar postale politički aktivne i da su odlučile da 3. decembra izađu zajednički na izbore.⁴⁸

⁴⁵ Isto, str. 5.

⁴⁶ Isto, str. 6.

⁴⁷ *Oslobođenje*, br. 1255, 4. 11. 1950, str. 2.

⁴⁸ *Oslobođenje*, br. 1275, 27. 11. 1950, str. 3.

Primjena sankcija u vezi Zakona o zabrani nošenja zara i feredže

Kako smo vidjeli Zakon o zabrani nošenja zara i feredže predviđao je novčane i zatvorske sankcije za samo nošenje zara i feredže, kao i za svako zahtijevanje da se ta odjeća nosi, prisiljavanje žene da nosi tu odjeću ili za vršenje propagande u tom smislu. Dnevna štampa ne donosi puno podataka o primjeni ovih sankcija nakon stupanja na snagu Zakona. U stvari, zabilježena su četiri ekscesa. Prva dva su uključivala nemuslimane iz Sarajeva a druga dva muslimane iz okoline Travnika.

Mile Marjanović iz Sarajeva je 4. oktobra na Bakijama napao jednu grupu muslimanki u zaru nazivajući ih „balinkurama“ i psujući im „tursku majku“. Tom prilikom on je psovao i onog ko je „naredio“ muslimankama da skidaju zar rekavši im „da su se pobojale Zakona“. On je takođe najpogrdnije govorio o ženama muslimankama koje su skinule zar. Marjanović je od ranije bio poznat po vrijeđanjima muslimanki. Okružni sud u Sarajevu ga je osudio zbog izazivanja vjerske i nacionalne mržnje i razdora na kaznu lišenja slobode u trajanju od tri godine i gubitak svih građanskih prava, izuzev roditeljskih u trajanju od godinu dana.⁴⁹

Milenko Maletić, kuhar iz Sarajeva, 4. oktobra uveče napao je jednu grupu muslimanki na Vratniku. On je pokušao da na silu skinu zar Habibi Mehanović, govoreći joj: „Skidaj bulo ovu krpu, sad je naše nije vaše“. Tom prilikom je i drugim ženama koje su bile u ovoj grupi psovao balinsku majku. Okružni sud u Sarajevu ga je osudio na dvije godine lišenja slobode.⁵⁰

Salih Babić i Salih Jusić iz Kralupa, srez Travnika, javno su psovali one koji su donijeli Zakon o zabrani nošenja zara i feredže. Osim toga, oni su tvrdili da njihove žene neće nikad odbaciti zar. Sreski sud u Travniku osudio ih je na po godinu dana lišenja slobode sa gubitkom građanskih prava.⁵¹

Sličan proces održan je u Travniku neime-novanoj dvojici seljaka iz Preočice. Oni su za vrijeme jedne konferencije povodom donošenja Zakona o zabrani nošenja zara i feredže oružjem prijetili prisutnim i zahtijevali od njih da

⁴⁹ *Oslobođenje*, br. 1248, 27. 10. 1950, str. 3.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ *Oslobođenje*, br. 1255, 4. 11. 1950, str. 2.

napuste konferenciju. Sreski sud u Travniku je ovu dvojicu osudio na po 6 mjeseci lišenja slobode sa prinudnim radom.⁵²

O tome da li je bilo kršenja Zakona o zabrani nošenja zara i feredže nakon njegovog stupanja na snagu u ovom istraživanju nismo mogli naći informacije. Dostupna arhivska građa, npr. Fond Komisije za vjerska pitanja pri Predsjedništvu Vlade NR BiH za period 1949-1952 o tome ne posjeduje dokumente.

Zaključak

Politička akcija za uklanjanje muslimanske ženske tradicionalne nošenja zara i feredže počela je u BiH 1947. Ta akcija nije bila uspješna pa se pristupilo donošenju Zakona o zabrani

nošenja zara i feredže 1950. U tadašnjoj štampi donošenju ovog akta dat je veliki publicitet kao i akciji da se zar i feredža eliminišu prije stupanja na snagu Zakona. Politički faktori su time htjeli pokazati da je ovaj zakon izraz težnji muslimanskih masa i da je politička akcija važnija nego samo oslanjanje na krivične sankcije. Istovremeno su primjenjivane i diskriminacione mjere prema ženama koje su i dalje nosile zar - one nisu bile usluživane u prodavnicama i javnim institucijama. Kao konačan rezultat najveći broj muslimanki je skinuo tradicionalnu odjeću prije stupanja na snagu Zakona, odnosno 4. novembra 1950. Tadašnja štampa je izvijestila o sporadičnim incidentima vezanim za zakonsku zabranu zara i feredže tako da nemamo odgovarajuću predstavu o broju pojedinaca koji su kršili zakon i bili kažnjeni zatvorom ili novčanim kaznama.

⁵² Isto.

Summary

IMPLEMENTATION OF THE LAW PROHIBITING VEIL (ZAR AND FEREDJA) IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

-Research note

Fikret KARČIĆ

الموجز

تطبيق القانون الذي يحظر ارتداء البرقع والخمار (الحجاب) في البوسنة والهرسك

فكرت كارتشيتش

This research deals with the measures taken by the Communist government in Bosnia and Herzegovina after WWII to eliminate traditional attire of Muslim women. Political agitation against zar (tur. izar) and feredja (tur. ferace) started in 1947 but it was not successful. Thus, the government decided to pass a Law prohibiting this attire. The Law was adopted by the Peoples Assembly of the Peoples Republic of Bosnia and Herzegovina on 28 September 1950. The Law was due to be implemented by 4 November 1950. In order to show that the Law was a result of popular will, the regime started political action for the removal of veil before the implementation date. Different strategies were used: political agitation especially by the Muslim women who removed veil, some imams, political pressure on families and even not-serving veiled women in shops and public institutions. However, political action did not go smoothly. At the end, veil disappeared from the Bosnian streets before 4 November 1950. Minor incidents were reported regarding those who opposed the Law. However, due to inaccessibility of data a full account of the opposition to the Law can not be given.

يهتم هذا البحث بالتدابير والإجراءات التي اتخذتها السلطات الشيوعية في البوسنة والهرسك بعد الحرب العالمية الثانية من أجل التخلص من الأزياء التراثية عند النساء المسلمات. فقد بدأ التحريض ضد البرقع والخمار سنة ١٩٤٧، لكنه باء بالفشل، مما أجبر السلطات على سن قانون يحظر هذا النوع من اللباس. وقد أقرت الجمعية الشعبية لجمهورية البوسنة والهرسك الشعبية ذلك القانون في ٢٨ من سبتمبر ١٩٥٠، على أن يتم الانتهاء من تطبيقه حتى ٤ من نوفمبر ١٩٥٠. ولإظهار الدعم الشعبي لهذا القانون أطلق النظام حملة سياسية لاستئصال الخمار قبل الموعد المحدد لإنجاز تطبيقه، واستخدمت لذلك عدة وسائل، منها: التحريض السياسي من قبل بعض النساء اللواتي خلعن الحجاب، وعدد من أئمة المساجد، والضغط السياسي على الأسر حتى وصل الأمر إلى رفض تلبية احتياجات المحجبات في المتاجر والمؤسسات العامة. وبالرغم من أن الحملة السياسية لم تسر بسلاسة، فقد تم استئصال الخمار من شوارع البوسنة في ٤ من نوفمبر ١٩٥٠، مع تسجيل بعض الحوادث الصغيرة تتعلق بأشخاص كانوا معارضين للقانون، ونظراً لتعذر الوصول إلى المعلومات، فإنه من غير الممكن تقديم عرض كامل لجوانب مقاومة ذلك القانون.